

ДІЯЛЬНІСТЬ СОКІЛЬСЬКИХ ГІМНАСТИЧНИХ ТОВАРИСТВ ЩОДО РОЗВИТКУ ФЕХТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Дьоміна О., Бусол В.
Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. Представлена хронологія створення сокільських товариств та розглядається їх діяльність щодо розвитку фехтування на території України. Показана роль спортивних педагогів та функціонерів сокільського руху в становленні організаційних, теоретико-методичних та практичних основ фехтування. Підкреслюється ефективна діяльність сокільських товариств щодо поєднання масової спортивної роботи з культурним і патріотичним вихованням молоді.

Ключові слова: фехтування, навчання, показові виступи, змагання, сокільські гімнастичні товариства, територія України.

Аннотация. Демина Е., Бусол В. Деятельность сокольских гимнастических обществ по развитию фехтования на территории Украины. Представлена хронология создания сокольских обществ и рассматривается их деятельность по развитию фехтования на территории Украины. Показана роль спортивных педагогов и функционеров сокольского движения в становлении организационных, теоретико-методических и практических основ фехтования. Подчеркивается эффективная деятельность сокольских обществ по совмещению массовой спортивной работы с культурным и патриотическим воспитанием молодежи.

Ключевые слова: фехтование, обучение, показательные выступления, соревнования, сокольские гимнастические общества, территория Украины.

Abstract. Dyomina O., Busol V. Sokolsky's activity of gymnastic societies on fencing development in territory of Ukraine. In this article, the chronology of creation of «Sokil» societies is represented and their sport fencing development activity in Ukraine is examined. The role of the sport pedagogues and personalities of «Sokil» development in the formation of organizational, methodical and practical aspects of fencing development basis is exposed. Effectiveness of activity of «Sokil» societies in combining of mass sport activities with cultural and patriotic education of youth.

Key words: fencing, studies, demonstrative competitions, competitions, «Sokil» gymnastic societies, territory of Ukraine.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Фехтування, як сучасний олімпійський вид спорту та засіб фізичного виховання, має давні традиції в Україні. Відомо, що фехтування входило в систему сокільської гімнастики, яка відіграла значну роль у процесі становлення та розвитку фізкультурного руху на території сучасної України в дорадянський період. На теперішній час опубліковано ряд наукових праць, які висвітлюють роль сокільських гімнастичних товариств у фізичному та духовному гарті молоді, популяризації в Україні багатьох видів спорту (Ващеба О., 1994; Трофим'як Б., 1997; Лях-Породько О., 2011 та ін.). Однак до цих пір недостатньо розкрита роль сокільських організацій у популяризації спортивного фехтування, хоча є дані про те, що регулярні заняття цим видом спорту проводились у багатьох сокільських осередках на території України. Вагомий внесок у справу розвитку фехтування в системі сокільства зробили такі видатні діячі українського та польського тіловиховання, як Іван Боберський, Петро Франко, Тарас Франко, Антоній Дурський та ін. Саме дефіцит об'єктивної інформації про запровадження занять фехтуванням у сокільських організаціях спонукав нас до проведення даного дослідження.

Дана стаття підготовлена в рамках виконання теми 1.1. «Історичні, організаційно-методичні, правові засади реалізації олімпійської освіти України» Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Мета – проаналізувати діяльність сокільських гімнастичних товариств та їх роль у розвитку фехтування на території України.

Завдання:

1. Дослідити хронологію створення сокільських гімнастичних товариств на території України та їх діяльність з розвитку фехтування.
2. Оцінити роль спортивних педагогів та функціонерів сокільського руху в формуванні організаційних, теоретико-методичних та практичних основ фехтування на території України.
3. Виявити характерні особливості організації занять фехтуванням, поєднання його з національно-культурним та патріотичним вихованням молоді.

Результати дослідження. У XIX ст. в країнах Європи набувають популярності національні системи фізичного виховання людей з метою їх підготовки до успішної діяльності як у професійній, так і у військовій сфері. Серед слов'янських народів поширюється сокільська система гімнастики, створена чеським педагогом Мирославом Тиршем у 1862 р. [6]. Перше товариство «Сокіл» у Празі швидко знаходить послідовників у Словаччині, Польщі, Росії. Заняття сокільською гімнастикою відрізнялися естетичністю, поєднувалися з національно-культурною та просвітницькою діяльністю, підходили для людей різного віку та статі та дітей і, завдяки цьому, охоплювали своїм впливом значну кількість населення.

У сокільську гімнастичну систему, поряд із стройовими вправами, вправами на приладах, вільними вправами, входив і бойовий розділ, який включав боротьбу, кулачний бій та фехтування. Перед фехтуванням ставилися не лише суто утилітарні завдання

військової підготовки та розвитку фізичних якостей, воно мусило стати і засобом патріотичного виховання, наближуючи молодь до традицій героїчного минулого. Про популярність фехтування серед соколів, його виховний, оздоровчий та розвиваючий вплив свідчить і те, що на пам'ятнику Мирославу Тиршу в Празі засновник сокілства зображений з фехтувальною зброєю в руці.

На території сучасної України першим сокілським осередком стало гімнастичне товариство «Сокіл» (Sokyl), засноване у Львові групою польських ентузіастів у лютому 1867 р. Пізніше львівський осередок отримав назву «Сокіл-Мати» (Sokyl-Macierz). Серед засновників цього товариства було багато любителів фехтування, наприклад, активісти гуртка фехтування при Академічній читальні Львівського університету [13; 19]. Заняття фехтуванням були передбачені першим же офіційним статутом гімнастичного товариства і розпочалися одразу після його заснування, з 1 лютого 1867 року. Першим учителем фехтування товариства став відомий на той час фахівець Ахіллес Мар'є, який пропрацював на цій посаді протягом восьми років, до 1875 року. Фехтуванням тоді займалися приблизно двадцять осіб [13].

Багатолітній голова польського сокілського товариства у Львові Антоній Дурський у 1879 році склав трактат «Школа січного фехтування» (Szkola szermierki siecznej), який був незавершений і так і не вийшов у світ у друкованому вигляді. Можливо, Дурський планував його доопрацювати. Праця складається з 30 рукописних сторінок. У тексті основна увага приділяється деталізованому опису техніки фехтувальних рухів, більше зовнішній формі рухів, ніж їх бойовому призначенню, що ілюструє бачення автором суті фехтування скоріше з точки зору гімнаста, аніж одноборця. Рукопис цієї праці, створеної у Львові, був віднайдений Лукашем Деревіцьким у фондах Академії фізичного виховання міста Познань [12].

Навчання володінню зброєю орієнтованих на визвольну боротьбу членів «Сокола-Матері» у Львові не влаштували офіційну австрійську адміністрацію Галичини, і зал для фехтування разом з інвентарем було конфісковано [17]. Незважаючи на прагнення членів товариства відновити заняття фехтуванням, це їм довелося відкласти на довгий час. Однак фехтування успішно розвивалося в новостворених сокілських осередках Коломиї, Бродів, Бучача, Станіслава, Тернополя [13].

Наприкінці XIX ст. ідеї сокілства починають поширюватися і на ту частину України, що входила до складу Російської імперії. Перші сокілські осередки в Російській імперії були створені на Волині у 1870 р. етнічними чехами, які проживали там [7].

У 1894 році у Львові був створений перший український сокілський осередок, що згодом, як родоначальник українського сокілського руху, отримав назву «Сокіл-Батько». З перших же днів його практичної роботи запроваджуються заняття фехтуванням, яке у середовищі українських руховиків того часу називалося «борбництвом». Ініціатором і керівником цього гуртка був інженер Теофіл Жулинський. З 1 березня 1894 р. українські соколи почали двічі на тиждень проводити заняття з фехтування на шаблях. У складі першого гуртка було тоді тринадцять осіб [2]. Пізніше про ці перші заняття у своїй книзі «Українське сокілство (1894–1939)» згадує видатний діяч ук-

раїнського тіловиховання Іван Боберський: «Осібний відділ вправляв шерм, він мав шаблі до шерму, маски і покрівці на груди» [1]. Тарас Франко в книзі «Історія і теорія руханки» відмічає успішний початок діяльності фехтувального гуртка [9].

Восени 1907 року поновлюються заняття фехтуванням у львівському «Соколі-Матері» – відкривається добре організована сокілська Школа фехтування. Новий відділ був забезпечений необхідним інвентарем для тренувань, зручним приміщенням, яке включало в себе фехтувальний зал з електричним освітленням та роздягальні з душовими. Тренувальні заняття протягом кількох років проводили начальник пожежної охорони міста Львова Юзеф Житний та канцелярист Намісництва Юліуш Шемельовський. Були створені чотири тренувальні групи, у яких займалися 27 осіб [18]. Але кількість фехтувальників поступово збільшувалася.

Справжнім подвижником фехтування був фехтмейстер «Сокола-Матері» Юзеф Житний. Він відмовився брати плату за проведення занять, і завдяки цьому заняття фехтуванням стали доступними більшій кількості соколів. У 1908 році ним був підготовлений до друку компактний і змістовний навчальний посібник «Короткий нарис фехтування на шаблях згідно італійської системи» (Krytki zarys szermierki na szable podlug systemu wloskiego), в якому автор узагальнив опубліковані в той час праці з фехтування таких відомих італійських фехтмейстерів, як Барбазетті, Геллі, Бруно. Таким чином, саме Житний привніс у «Сокіл-Мати» методику викладання, перевірену багаторічним досвідом роботи найавторитетніших європейських фахівців фехтування того часу. Зв'язок цього видання з європейськими традиціями ілюструє і те, що у тексті фехтувальні терміни подаються не лише польською мовою, але й дублюються німецькою, французькою та італійською мовами. Це давало можливість фехтувальникам поглиблювати свої знання та вміння за допомогою вивчення європейської літератури з фехтування та спілкування з іноземними фахівцями [20].

Розширюється географія осередків сокілського руху в центральній та Східній Україні. Так, у 1900 р. відкривається сокілський осередок у Києві, у 1907 р. – в Одесі, у 1908 р. – у Харкові, Катеринославі та Кам'янці-Подільському, у 1909 р. – у Чернігові та Полтаві, у 1913 р. – у Кривому Розі [7]. Поряд з іншими спортивними дисциплінами, у цих осередках культивується і фехтування. Так, з 1910 року займатися фехтуванням починають у київському «Руському Соколі». Показові виступи фехтувальників були представлені на святкуванні урочистого прикріплення до древка стягу товариства «Сокіл» у Харкові [10].

У часи першої світової війни (1914–1918), національно-визвольних протистоянь та революційного хаосу сокілські товариства вимушені були припинити свою діяльність. Щоправда, у Львові найактивніші члени відділу фехтування «Сокола-Матері», палко бажаючи продовжувати заняття фехтуванням, приєдналися до членів Львівського клубу фехтування і у 1917 році знайшли змогу відновити спортивну роботу з фехтування [14].

У 20–30 роках XX ст., після завершення війни, спортивне життя в Україні поновлюється. І хоча на території Радянського Союзу сокілські товариства припинили свою діяльність, у Галичині вони поступово поверта-

ються до активної роботи, зокрема і з розвитку фехтування. З 1 жовтня 1924 року офіційно відновлюється діяльність відділу фехтування при «Соколі-Матері». Проводяться заняття з фехтування на рапірах, шпагах і шаблях для чоловіків, а також на рапірах для жінок у відновленому і облаштованому спеціалізованому залі, який відповідав тогочасним вимогам до проведення міжнародних змагань (5 звичайних і 2 турнірних помости, електричне освітлення, гардеробні і душові кімнати, відкритий фехтувальний майданчик для занять на свіжому повітрі у теплу пору року). Керівником відділу фехтування «Сокола-Матері» стає Еміль Вамбера – активний спортивний функціонер та тренер, перший президент Федерації фехтування Польщі, яка була створена у Львові у 1922 р. [16]. Певний період на посаді фехтмейстера товариства «Сокіл-Мати» працював відомий львівський тренер Владзімеж Манковський, автор навчального посібника «Фехтування на шаблях» (Szermierka na szable), що вийшов друком у Львові у 1929 році [15]. Фехтувальний відділ «Сокола-Матері» стає потужним центром розвитку спортивного фехтування, активно співпрацюючи з Федерацією фехтування та готуючи спортсменів високої кваліфікації, які складали гідну конкуренцію на змаганнях спортсменам Львівського клубу фехтування, Кадетського корпусу, «Погоні», AZS.

У березні 1925 року в українському товаристві «Сокіл-Батько» також відновлює роботу «секція шерму». Цю подію так висвітлює Степан Гайдучок у статті «Шерм у нас», що була надрукована в газеті «Діло» за 6 квітня 1926 року: «...Завдяки професорові Зимакові вдалося в 1925 році зорганізувати при «Соколі-Батьку» першу повоєнну науку шерму. «Сокіл-Батько» справив навіть вісім гарнітурів до шерму. Наука і цього року проводиться під проводом одного нашого фахівця від шерму...» [11]. Отже, відновлена секція фехтування одразу ставиться на фундаментальну основу, забезпечується інвентарем і кваліфікованим тренером.

З 11 жовтня 1924 року почав діяти відділ українського «Сокола» у м. Коломия. Від самого початку його діяльності запроваджуються заняття з фехтування під керівництвом Петра Франка (сина І. Франка). Весною 1925 року при коломийському «Соколі» з'являється ще дві групи фехтувальників. Навчання в них проходять настільки успішно, що вже через кілька місяців професор Петро Франко зміг виставити кілька пар учнів для показового виступу і провести змагання [8].

З усіх видів фехтувальної зброї члени «Сокола-Батька» та інших українських сокільських осередків віддавали першість шаблі. На користь цього може свідчити і перелік інвентарю товариства у звіті за 1927 рік, поданий у журналі «Сокільські вісті»: 10 масок, 10 рукавиць, 10 шабель для шерму [5]. У переліку не згадуються інші види зброї. Це можна пояснити тим, що шабельне фехтування для соколів пов'язувалося з історичними традиціями, що йшли ще від часів Запорізької Січі. Крім того, фехтування на шаблях в ті часи ще мало не лише спортивне, а й військово-прикладне значення і тому навички застосування цього виду зброї могли стати в пригоді майбутнім бійцям за волю України.

У сокільській періодиці зустрічаються відомості про показові виступи фехтувальників у програмі сокільських свят. Так, у березні 1933 року під час проведення «Вечора в честь Івана Мазепи» були представлені вправи з фехтування під час виступів сокільських

пуховиків [3]. Робляться спроби популяризувати фехтування у сокільських осередках невеликих містечок Львівщини. Так, 12 березня 1939 року в Судовій Вишні Львівського повіту місцеві соколи організували Вокально-Спортовий вечір. Під час свята керівник «Сокола» Нестор Гнатишин разом із спортсменом з «Дністра» Степаном Солтисом виконували показові вправи з фехтування [4].

У 30-х роках з'являються секції фехтування в ряді провідних українських спортивних товариств і клубів: «Україні», Карпатському Лещатарському Клубі, «Беркуті» (м. Перемишль). Це викликає підвищення інтересу до цього виду спорту і у «Соколі-Батьку».

Однак початок другої світової війни (1939-1945), а також радикальні зміни в соціально-політичному житті країн Східної Європи перервали процес розвитку сокільської системи фізичного виховання. В останні десятиліття на батьківщині сокільства, в Чехії, проводиться масштабна робота, пов'язана з відродженням сокільських товариств, збереженням їх багатих педагогічних традицій та збагаченням їх новітніми засобами і методами фізичного виховання. Відкриваються сокільські осередки й у Росії [7]. Натомість, в Україні подібних спроб не спостерігається.

Висновки:

1. Сокільські гімнастичні товариства стояли біля витоків зародження та розвитку спортивного фехтування в Україні і перетворення фехтування із засобу утилітарної військово-фізичної підготовки в популярний вид спорту та ефективний засіб фізичного виховання молододі. Прогресивні методи організації занять, залучення кваліфікованих викладачів сприяли зростанню масовості й створювали передумови для формування та визнання у всьому світі сучасної вітчизняної школи фехтування.

2. До роботи з розвитку фехтування в сокільських товариствах залучалися кваліфіковані фахівці з досвідом практичної діяльності. Ними велася масштабна агітаційно-просвітницька робота, було підготовлено ряд навчальних посібників, які збагачували теорію і методику фехтування, та широко використовувалися в практичній роботі. На високому рівні була поставлена організаційна і господарська діяльність.

3. У сокільських організаціях фехтування культивувалося не лише як вид спорту і засіб фізичного виховання, але й у повній мірі використовувався його особливий виховний вплив на формування особистості молодої людини. За допомогою фехтування виховувалися такі моральні і вольові якості, як патріотизм, сміливість, рішучість, колективізм.

4. Гімнастичні товариства зробили помітний внесок у популяризацію серед населення багатьох видів спорту й тим самим підготували ґрунт для подальшого розвитку спортивного руху в Україні. Для сучасних фахівців фізичної культури і спорту діяльність сокільських товариств може слугувати прикладом ефективного поєднання масової спортивної роботи з культурним та патріотичним вихованням, уроком збереження історичної спадщини і народних традицій у роботі з молоддю.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачається розширення і поглиблення досліджень, пов'язаних з формуванням організаційних та програмно-нормативних засад розвитку спортивного фехтування.

Література:

1. *Боберський І. Українське сокільство (1894–1939) / Боберський І. – Л. : Накладом «Сокола-Батька», 1939. – 16 с.*
2. *Вацеба О. Нариси з історії західно-українського спортивного руху / Вацеба О. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.*
3. *Вечір в честь Івана Мазепи // Сокільські вісті. – Львів, 1933. – березень-квітень.*
4. *Вишенські соколи при праці // Змаг. – Львів, 1939. – 3 квітня*
5. *Звіт за 1927 рік // Сокільські вісті. – Львів, 1928. – № 4.*
6. *Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Кун Л. / [пер. с венгер.] [под общ. ред. В. В. Столбова]. – М. : Радуга, 1982. – 399 с.*
7. *Основные вехи истории Сокольства : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.russokol.com/ovis.htm>*
8. *Життя в Коломиї // Спорт. – Львів, 1925. – 23 травня. – С. 5.*
9. *Франко Т. Історія і теорія руханки / Франко Т. – Коломия-Львів : Накладом «Сокола-Батька», 1923. – С. 54.*
10. *Энциклопедия олимпийского спорта: [в 5 т.] / [под общ. ред. В. Н. Платонова]. – К. : Олімп. л-ра, 2004. – Т. 5. – С. 24.*
11. *Blue boy. Зі спорту. Шерм у нас / Blue boy // Діло. – Львів, 1926. – Ч. 75. – 6 квітня. – С. 4.*
12. *Durski A. Szkoła szermierki siecznej / Durski A. – Lwyw, 1879. – Tryb dostępu : http://www.arma.lh.pl/zrodla/traktaty/pdf/szkola_szermierki_siecznej_a_durski_1879.pdf*
13. *Łuczak M. Scermierka w Polsce w latach 1945–1989 / Łuczak M. – Poznań, 2002. – Tryb dostępu : <http://www.wbc.poznan.pl/Content/2364/index.html#ftn.IDAMD0PH>*
14. *Lwowski Klub Szermierzy // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. – Lwyw, 1922. – 9 czerwca. – S. 211.*
15. *Mankowski W. Szermierka na szable / Mankowski W. – Lwow : Wydawnictwo zakładu narodowego imienia Ossolinskich. – 1929.*
16. *Oddział Szermierzy Sokola Macierzy // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. – Lwyw, 1924. – 1 października. – S. 132.*
17. *Sermierka w upadku // Pszewodnik gimnastyczny. – Lwyw, 1882. – luty. – S. 16.*
18. *«Sokyl-Macierz» / Polskie Towarzystwo Gimnastyczne : [sprawozdanie]. – Lwyw, 1907. – S. 45.*
19. *Zaborniak S. Zdziejyw LKS «Pogon» Lwyw. Rodzina Kucharyw (1880–1975) / Zaborniak S. – Rzesyiw, 2009. – 103 s.*
20. *Żytny J. Krytka zarys szermierki na szable podlug systemu włoskiego / Żytny J. – Wyd. 2. – Lwyw, 1908. – 52 s. : ill.*